

Razvijanje pismenosti kot ključne kompetence kakovostne šole

 dr. Katarina Grom

Raziskava se nanaša na začetno opismenjevanje z integrativno metodo, imenovano Model IMO-1, z namenom ugotavljanja ustrezne poučevalne prakse ter s ciljem preučevanja dosežkov učencev na poskusnem nacionalnem preverjanju znanja pri slovenščini ob koncu tretjega razreda osnovne šole. Vzorec raziskave je v letu 2019 in 2021 vseboval na nacionalni ravni 10344 učencev, na ravni šole 113 učencev, na ravni preučevanega razreda pa 37 učencev. Ugotovitve raziskave kažejo na učinkovitost preučevane metode, kar nakazuje na strokovni premislek o njeni širši uporabi; dodatno so lahko izhodišča za preoblikovanje učnega načrta, saj so v skladu z mednarodnimi in nacionalnimi smernicami za trajnostno kakovostno šolo.

1 Uvod

Naraščajoče zahteve po kakovostni šoli so povezane s pridobivanjem odličnega znanja, kar naj bi bilo vodilo izobraževalnim institucijam in celotni družbi. Mednarodni organizaciji UNESCO (2022) in OZN (2022) v svoji agendi razpravljata o preobrazbi izobraževalnih sistemov, saj menita, da le-ti niso prilagojeni sodobnim potrebam posameznika. Ti se zaradi svoje celovitosti, kompleksnosti in razsežnosti težko preoblikujejo, prilagodijo in odgovorijo na intenzivne izzive. Organizaciji še posebej izpostavljata dobro razvite spretnosti pismenosti in računanja. Evropska komisija (2017) poziva vse akterje v izobraževalnem sistemu k učinkovitejšemu sodelovanju pri prenosu znanja od raziskovalcev do praktikov. Komisija ugotavlja, da izobraževalne organizacije (i) nimajo zadostne podpore zunanjih izobraževalcev ali (ii) ne zaznavajo potreb po spremembah, ki vodijo k napredku, lahko pa tudi (iii) zavestno zavračajo interes sodelovanja s strokovnjaki posameznih področij. Izhodišča za

prenovo učnih načrtov v osnovni šoli in gimnaziji (Rojc in Slivar 2022) opredeljujejo razvoj pismenosti kot ključno kompetenco permanentnega izobraževalnega sistema. Smiselno bi bilo, da bi bila mednarodna izhodišča, evropske in nacionalne smernice izobraževanja, revizijsko poročilo o Bralni pismenosti otrok v Sloveniji (2020), dosežki mednarodne raziskave PISA 2018 (2020), izkazi znanja na nacionalni ravni ter raziskovalna spoznanja nacionalnih raziskovalcev na področju razvijanja pismenosti (Grom 2019; Marjanovič Umek in drugi 2019; Ropič 2016) umeščeni v snovanje novih učnih načrtov, kar naj bi bila osnova za sodobno kakovostno šolo.

V kontekst mednarodnih in nacionalnih smernic, ki poudarjajo pomen dobro razvite pismenosti, sodi tudi začetno opismenjevanje. V Sloveniji je začetno opismenjevanje z integrativno metodo bistveno manj uveljavljeno kot ostale metode. Njen snovalec je Schellander (1992), njene učinke

bralnih zmožnosti učencev prvega razreda pa je v longitudinalni študiji preučevala Grom (2021a). Integrativna metoda začetnega opismenjevanja se v izvirnem vsebinskem in strukturnem modelu uveljavlja pod imenom Model IMO-1. Strukturni proces vključuje prva dva meseca intenzivno razvijanje predopismenjevalnih spretnosti, sledi strnjeno integrativno opismenjevanje, preostali čas do konca šolskega leta pa učenci utrjujejo pridobljeno znanje z branjem in pisanjem. Vsebinsko model vsebuje osem področij, ki so pomembna za začetno opismenjevanje (Grom, 2021b). Izvajanje Modela IMO-1 je podprto z didaktičnimi materiali. Gre za temeljni pristop pedagoškega delovanja z mlajšimi učenci, kar prispeva tudi k diferenciranemu in individualiziranemu pouku. Prednosti preučevanega Modela IMO-1 se kažejo v hitrejšem usvajanju branja in pisanja, kar vpliva na večje bralno-pisalne zmožnosti učencev ob koncu prvega razreda (Grom, 2021c).

2 Raziskovalni problem

Do sedaj nismo zasledili raziskave, ki bi preučevala opismenjevanje po Modelu IMO-1 in hkrati ovrednotila dosežke učencev v tretjem razredu, ki se udeležijo poskusnega nacionalnega preverjanja znanja slovenščine. Raziskava je bila izvedena z namenom, da se preuči, ali bi bilo treba izboljšati poučevalno prakso na področju poučevanja slovenščine na preučevani šoli. Dosežki na podro-

čju pismenosti so eden izmed temeljev permanentnega izobraževanja, pri tem pa ostaja odprto vprašanje, ali se ta v našem prostoru razvija v svoji polnosti.

3 Cilj raziskave

V raziskavi nas je zanimalo, ali ima integrativna metoda začetnega opismenjevanja otrok prvega razreda osnovne šole učinke na dosežke znanja učencev iz slovenščine, ki se preverja s poskusnim nacionalnim preverjanjem znanja iz slovenščine ob koncu 3. razreda osnovne šole, pri čemer smo se osredotočili na primerjanje razlik v povprečju števila točk glede na slovensko povprečje, preučevano šolo in izbrani razred.

4 Metoda in raziskovalni pristop

Raziskava je bila izvedena v letih 2019 in 2021. Uporabljena je bila kavzalno neeksperimentalna metoda z uporabo kvantitativnega raziskovalnega pristopa. Podatki so bili zbrani s pomočjo poskusnega nacionalnega preverjanja znanja iz slovenščine ob koncu 3. razreda osnovne šole (Državna komisija za vodenje nacionalnega preverjanja znanja 2019 in 2021), podatki za razred pa so bili pridobljeni na preučevani šoli v osrednjeslovenski regiji. Izbran vzorec je neslučajnostni, namenski. V raziskavo je bilo v obeh letih na nacionalni ravni vključenih 10344 učencev, na ravni šole 113 učencev, na ravni preučevanega razreda pa 37 učencev.

Poskusno nacionalno preverjanja znanja iz slovenščine leta 2019		
	Prijavljeni učenci	Opravljali nacionalni preizkus
Podatki za Slovenijo	5723	5185
Podatki za šolo	56	52
Podatki za razred	17	16
Poskusno nacionalno preverjanja znanja iz slovenščine leta 2021		
Podatki za Slovenijo	5616	5159
Podatki za šolo	64	61
Podatki za razred	21	21

* Podatki za Slovenijo in šolo so pridobljeni iz Državnega izpitnega centra (2019 in 2021), podatki za razred so pridobljeni na preučevani šoli v osrednjeslovenski regiji (šolski leti 2018/19 in 2020/21).

Preglednica 1: Število učencev, vključenih v poskusno nacionalno preverjanje znanja ob koncu 3. razreda v šolskih letih 2018/19 in 2020/21 na nacionalni ravni, na ravni šole in na ravni razreda

Priprava na preizkus je potekala po postopkih, ki so v skladu z zakonskimi akti in navodili za izvedbo, ki jih opredeli Državna komisija za vodenje NPZ.

5 Rezultati z interpretacijo

Prikazano je povprečno število doseženih točk na poskusnem nacionalnem preizkusu znanja učencev ob koncu 3. razreda pri predmetu iz slovenščine ter standardni odklon pri dosežkih v šolskem letu 2018/19 in 2020/21. Analiza rezultatov v šolskem letu 2018/19 kaže, da so učenci pri predmetu iz slovenščine na nacionalni ravni dosegli 71,32 % povprečnega števila točk, na preučevani šoli so učenci dosegli 81,38 % povprečnega števila točk, v preučevanem oddelku pa 85,6 % povprečnega števila točk. Analiza rezultatov v šolskem letu 2020/21 kaže, da so učenci na nacionalni ravni dosegli 52,4 % povprečnega števila točk, na preučevani šoli je bil rezultat 66,07 % povprečnega števila točk, oddelok pa je dosegel 73,09 % povprečnega števila točk. Pri obeh letih je razpršenost rezultatov večja na nacionalni ravni kot na ravni šole.

Ugotovitve raziskave kažejo, da je bilo slovensko povprečje na poskusnem nacionalnem preverjanju znanja učencev ob koncu 3. razreda pri predmetu iz slovenščine v letu 2019 zelo visoko, tj. 71,32 % povprečnega števila točk. Nižje povprečje je bilo na nacionalni ravni pri predmetu iz slovenščine v letu 2021, tj. 52,4 %, pri čemer se kaže primerjalna razlika

med letoma 2019 in 2021 za 18,92 % povprečnega števila točk. Podatki dosežkov na ravni šole kažejo, da je bilo povprečje na poskusnem nacionalnem preverjanju znanja učencev ob koncu 3. razreda pri predmetu iz slovenščine v letu 2019 zelo visoko, tj. 81,38 % povprečnega števila točk, nižje povprečje pa je bilo v letu 2021, tj. 66,07 %, pri čemer beležimo primerjalno razliko med letoma 2019 in 2021 za 15,31 % povprečnega števila točk. Podatki dosežkov na ravni razreda kažejo, da je bilo povprečje na poskusnem nacionalnem preverjanju znanja učencev ob koncu 3. razreda pri predmetu iz slovenščine v letu 2019 zelo visoko, tj. 85,06 % povprečnega števila točk, nižje povprečje pa je bilo v letu 2021, tj. 73,09 %, pri čemer beležimo primerjalno razliko med letoma 2019 in 2021 za 11,97 % povprečnega števila točk. Ugotovitve dosežkov kažejo, da je bilo na poskusnem nacionalnem preverjanju znanja učencev ob koncu 3. razreda pri predmetu iz slovenščine v letu 2019 višje na šolski ravni kot na slovenski ravni za 10,06 % povprečnega števila točk. Razliko v znanju na poskusnem preverjanju beležimo tudi na razredni ravni, kar pomeni, da je razlika v primerjavi s šolsko ravno za 4,22 % povprečnega števila točk, v primerjavi s slovenskim povprečjem pa za 17,4 % povprečnega števila točk.

Primerjava dosežkov za leti 2019 in 2021 kaže, da se večja razlika v znanju učencev, ki je merjeno na poskusnem nacionalnem preverjanju znanja ob koncu 3. razreda pri predmetu slovenščine tako na ravni

Poskusno nacionalno preverjanja znanja iz slovenščine leta 2019		
Št. učencev	Povp. št. doseženih % točk	Stand. odklon
Podatki za Slovenijo	71,32	20,06
Podatki za šolo	81,38	15,74
Podatki za razred	85,6	
Poskusno nacionalno preverjanja znanja iz slovenščine leta 2021		
Podatki za Slovenijo	52,4	24,15
Podatki za šolo	66,07	21,68
Podatki za razred	73,09	

* Podatki za Slovenijo in šolo so pridobljeni iz Državnega izpitnega centra (2019 in 2021), podatki za razred so pridobljeni na preučevani šoli v osrednjeslovenski regiji (šolski leti 2018/19 in 2020/21).

Preglednica 2: Dosežki učencev, vključenih v poskusno nacionalno preverjanje znanja ob koncu 3. razreda v šolskih letih 2018/19 in 2020/21 na nacionalni ravni, na ravni šole in na ravni razreda

šole v primerjavi s slovenskim povprečje kot na ravni razreda v primerjavi s šolo in slovenskim povprečjem (Državna komisija za vodenje nacionalnega preverjanja znanja 2019 in 2021). Ugotovitve dosežkov kažejo, da je bilo znanje na poskusnem nacionalnem preverjanju znanja učencev ob koncu 3. razreda pri predmetu slovenščine v letu 2021 višje na šolski ravni kot na slovenski ravni za 13,67 % povprečnega števila točk. Razliko v znanju na poskusnem preverjanju beležimo tudi na razredni ravni, kar pomeni, da je razlika v primerjavi s šolsko ravno za 7,02 % povprečnega števila točk, v primerjavi s slovenskim povprečjem pa za 20,69 % povprečnega števila točk. Ugotavljamo, da je bilo izobraževalno delo učiteljev in znanje učencev na ravni razreda in na ravni šole pri predmetu iz slovenščine kakovostno in uspešno.

6 Razprava

V dveh različnih šolskih letih beležimo kontinuiteto dosežkov iz slovenščine; v drugem letu celo višjo. Sklepamo, da preučevana metoda začetnega opismenjevanja po Modelu IMO-1 doprinese h kakovostnemu razvijanju pismenosti v prvem vzgojnem-izobraževalnem obdobju. Na razvijanje pismenosti vplivajo tudi drugi dejavniki, a kot kaže je lahko metoda opismenjevanja eden izmed temeljnih dejavnikov, ki doprinese k uspešnemu znanju učencev pri predmetu slovenščine v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju. Pri tem je smiselno opozoriti na Model mreženja (Grom 2021b), ki upošteva različne dejavnike, ki pripomorejo k višjim dosežkom na področju pismenosti.

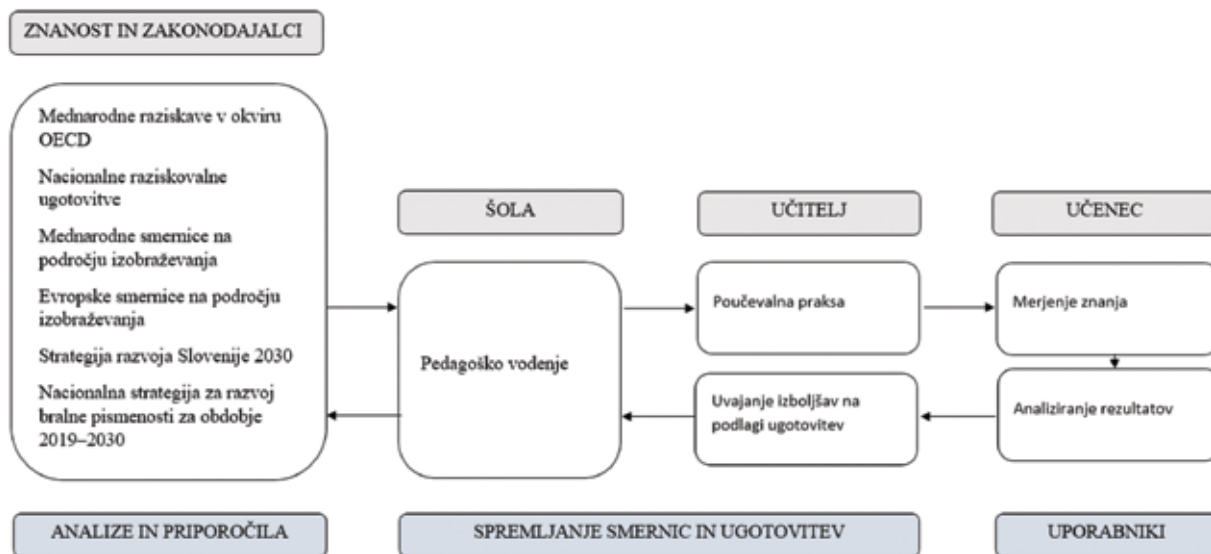
Na aplikativni ravni se pomen raziskave izraža v kontekstu povratne informacije učencem (staršem), učiteljem, šoli in državi (Država komisija za vodenje nacionalnega preverjanja znanja 2019 in 2021). Učitelji na podlagi dosežkov lahko analizirajo kakovost uporabljene pedagoške prakse, ki je osnova za izboljšave ali pa za potrditev uspešnega dela. Dobljeni dosežki na ravni šole so v skladu z izhodišči Evropske komisije (European Commission 2017), ki si prizadeva, da bi znižala raven slabo pismene evropske populacije za 5 %.

Evropska komisija zastavljenega cilja do leta 2020 ni dosegla, zato so primeri učinkovitih metod, ki vplivajo na kakovostno razvijanje pismenosti, toliko bolj pomembni za učence, šolo in našo državo, ki je del evropskega prostora. Dosežki raziskave so v kontekstu Strategije razvoja Slovenije 2030, ki nagovarja pedagoške delavce k učinkoviti in kakovostni pedagoški praksi na področju pismenosti. Dodatno se je pokazal pomen kakovostnega začetnega opismenjevanja, ki nosi trajne učinke na kakovostno znanje, kar je v korelaciji z Nacionalno strategijo za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030, ki pedagoške delavce nagovarja k strokovni odličnosti in odgovornosti do razvijanja pismenosti.

Z dosežki v raziskavi smo pokazali tudi pomen načela vertikalne povezanosti znotraj predmeta, ki se nanaša na nadgradnjo ciljev v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju pri slovenščini. Iz podatkov Državne komisije za vodenje nacionalnega preverjanja znanja (2019 in 2021) razberemo, da so učenci izkazali odlično znanje, ki je visoko nad povprečjem nacionalne ravni tudi pri matematiki. Pri tem sklepamo, da so visoki dosežki pri slovenščini v pozitivni korelaciji z matematiko, ob čemer lahko rečemo, da smo zadostili načelu horizontalne povezanosti, opredeljene v smernicah za nove učne načrte.

Prikazani dosežki raziskave lahko služijo kot izhodišče za razmišljanje o večji uporabi integrativne metode začetnega opismenjevanja v osnovni šoli, saj začetno opismenjevanje po Modelu IMO-1 ponuja dobro začetno bralno-pisalno osnovo učencem v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju.

Na podlagi izpostavljenih izhodišč in raziskovalnih rezultatov v raziskavi smo oblikovali Krožni model soodvisnosti sodelujočih akterjev v edukacijskem prostoru v vlogi slehernega posameznika za dvig pismenosti (Shema 1), ki je razdeljen na tri večje enote: (i) analize in priporočila, (ii) spremljanje smernic in ugotovitev ter (iii) uporabnike. V prvo enoto so vključene raziskovalne ugotovitve na mednarodni in nacionalni ravni, kar vpliva na oblikovanje nacionalnih izobraževalnih smernic in strategij, ki so temeljnega pomena za oblikovanje izhodišč učnega načrta za pedagoške prakse. Prva enota vpliva na drugo enoto, v kar je vključeno pedagoško vodenje ravnateljev in poučevalne prakse učiteljev. Druga enota je povezana s tretjo enoto, v katero so vključeni učenci, ki s pomočjo učiteljev pridobivajo formalno znanje. Učitelji dosežke znanja učencev vrednotijo in analizirajo, s tem pa dobijo povratno informacijo o njihovem doseženem znanju in o svojem delu, ki so ga opravili. Na ta način lahko ugotovijo, kje so vrzeli, katerim vsebinam, oblikam in metodam dela je treba v poučevalni praksi dati prednost ali povečati poučevalno pozornost, katere naloge učencem predstavljajo težave itn. Pridobljene informacije o znanju učencev predstavljajo izhodišča za razmišljanja in strokovna ravnanja pedagoškim vodjem, ki skrbijo za vertikalno vez na določenih predmetnih področjih in usmerjajo strokovne delavce k aktivnostim za zmanjšanje učnih vrzeli. Pridobljene informacije so temeljnega pomena za raziskovalce in snovalce edukacijske politike, saj prav oni usmerjajo izobraževalni prostor na slovenski in evropski ravni. Krožna soodvisnost vseh sodelujočih v edukacijski shemi kaže na pomembno vlogo slehernega posameznika, brez katerega ne moremo oblikovati kakovostne edukacijske poti.

Shema 1: Krožni model soodvisnosti sodelujočih akterjev v edukacijskem prostoru v vlogi slehernega posameznika za dvig pismenosti

7 Zaključek

Pomembno je, da se oblikovalci edukacijskih politik, vodstvene strukture šol in pedagoški delavci zavedajo temeljnih znanj, ki doprinesejo k napredku in kakovosti znanja, ter stremijo k izboljšavam in novostim, ki jih prinašajo sodobna raziskovalna spoznanja. Poročilo revizije Računskega sodišča o Bralni pismenosti otrok v Republiki Sloveniji (2020) je ugotovilo delno učinkovitost pri razvijanju bralne pismenosti in podalo priporočila, ki bi okrepila ključno kompetenco, tj. bralno

pismenost, vsakega posameznika. Med drugim izpostavlja zavezo ravnateljev, vzgojiteljev in učiteljev k boljšemu razvijanju bralne pismenosti otrok, prenos dobrih rezultatov raziskav v izobraževalni sistem in oblikovanju jasnih kazalnikov, ki doprinesejo k zvišanju ravni bralne pismenosti. Z upoštevanjem priporočil in strategij na področju razvijanja pismenosti bomo z zavzetim strokovnim delom doprinesli h kakovostnemu znanju slehernega posameznika v permanentnem izobraževalnem sistemu.

Viri in literatura

Bralna pismenost otrok v Republiki Sloveniji (2020): Revizijsko poročilo. Ljubljana: Računsko sodišče. Dostopno na: https://www.rs-rs.si/fileadmin/user_upload/Datoteke/Revizije/2020/Bralna-pismenost/Bralna_pismenost_RevizijskoP.pdf, 25. 2. 2023.

Državna komisija za vodenje nacionalnega preverjanja znanja (2019 in 2021): *Izhodišča nacionalnega preverjanja znanja v osnovni šoli*. Ljubljana: Državni izpitni center.

European Commission (2017): *Communication on School development and excellent teaching for a great start in life*. Brussels, 30. 5. 2017. COM (2017) 248 final. Dostopno na: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/EN/COM-2017-248-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>, 30. 10. 2022.

Grom, K. (2019): Vpliv integrativne metode začetnega opismenjevanja na bralne dosežke. V: Žagar Igor Ž. (ur.) in Mlekuž Ana (ur.) *RAZISKOVANJE v vzgoji in izobraževanju: mednarodni vidiki vzgoje in izobraževanja*, str. 131–132. 4. znanstvena konferenca. Zbornik povzetkov. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Grom, K. (2021a): Hkratno opismenjevanje s tiskanimi črkami – sodobna metoda začetnega opismenjevanja. V: Orel Mojca (ur.), Brala-Mudrovčič Jasminka (ur.) in Miletić Josip (ur.) *Novi izzivi današnjega časa – priložnosti za vključevanje inovativnih rešitev v izobraževanje 21. stoletja*, str. 478–491. Ljubljana.

Grom, K. (2021b): Zagotavljanje višje kakovosti razvijanja pismenosti z vidika vertikalnega povezovanja predopismenjevalnih spretnosti med kurikulumom za vrtec in Učnim načrtom za slovenščino. V: Žagar Igor Ž. (ur.) in Mlekuž Ana (ur.) *Raziskovanje v vzgoji in izobraževanju: medsebojni vplivi raziskovanja in prakse*, str. 91–110. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Grom, K. (2021c): Pomen mreženja pri razvijanju (pred)opismenjevalnih spretnosti. *Vodenje v vzgoji in izobraževanju* 49/2, str. 5–19. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

PISA 2018 (2020): *Izhodišča merjenja bralne pismenosti v raz-*

skavi PISA 2018. Program mednarodne primerjave dosežkov učencev in učenk. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Dostopno na: https://www.pei.si/wp-content/uploads/2020/06/PISA_2018_Izhodišča_bralne_pismenosti.pdf, 1. 11. 2022.

Marjanovič Umek, L., Fekonja, U. in Hacin Beyazoglu, K. (2019): Dodatni program za spodbujanje zgodnje pismenosti v vrtcu: kratkoročni in dolgoročni učinki. *Sodobna pedagogika*, 3., str. 10–23.

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030 (2019): Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.

OZN (2022): *About the 2022 UN Transforming Education Summit*. Dostopno na: <https://www.un.org/en/transforming-education-summit/about>, 1. 12. 2022.

Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt (2018): El. izdaja. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport in Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Rojc, J. (ur.) in Slivar, B. (ur.) (2022): *Izhodišča za prenovu učnih načrtov v osnovni šoli in gimnaziji*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Ropič, M. (2016): Zmožnost zaznavanja začetnih in končnih glasov v nezložitih in večzložitih besedah. *Didactica Slovenica*, 31/1, str. 44–54.

Schellander, A. (1992): Aktualna vprašanja pouka začetnega branja in pisanja: Hkratno pridobivanje velikih in malih črk. V: Kozinc Alenka (ur.) *Sodobne oblike opismenjevanja*, str. 9–20. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Šoš, T. (ur.) in drugi (2017): *STRATEGIJA razvoja Slovenije 2030*. Ljubljana: Služba vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko.

UNESCO (2022): *The turning point: Why we must transform education now*. Dostopno na: <https://www.unesco.org/en/articles/turning-point-why-we-must-transform-education-now>, 4. 12. 2022.